

Народне житло України. Розділ до "Регіонального історико-етнографічного атласу України, Білорусії та Молдавії", який готувався під егідою АН УРСР. Робота над текстом, ілюстраціями та топологічними картами (обсяг 1,8 друк. арк.) завершилася 1972 р.

Колір у архітектурі українського народно-го житла. — К., 1975. — Рукопис (1 друк. арк.).

Селянське житло XIX — початку XX ст. Розділ до II тому "Історії архітектури Української РСР". Рукопис (2 друк. арк.) підготовлений до друку 1975 р.

ФОЛЬКЛОРНІ ВЕЧОРИ НА КИЇВСЬКІЙ СЦЕНІ

Вже два роки — з вересня 1994 Український державний центр культурних ініціатив (при Міністерстві культури і мистецтв України) та Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка проводять у Києві народознавчі вечори, які є складовою частиною художньо-мистецького проекту "Відроджені звичаї, свята, обряди та регіональні фольклорні традиції українського народу". Він здійснюється у співдружності з багатьма зацікавленими організаціями, зокрема бібліотеками, музеями, науковими установами, навчальними закладами, професійними і аматорськими колективами м. Києва і областей, творчими спілками, товариствами, громадськими організаціями, фондами, видавництвами тощо при підтримці інформаційних спонсорів: газет "Вечірній Київ", "Слово "Просвіти", "Освіта", "Говорить і показує Україна", АТ "Обереги".

Ініціатори цих заходів зосереджували увагу не на збірних фольклорних концертах або виступах окремих колективів чи виконавців народного плану, а на цілеспрямованих тематичних програмах з конкретним показом унікальних звичаїв і обрядів, що побутують в окремих селах або відтворені силами ентузіастів за допомогою фахівців. Ці вечори мають суто пізнавальний, а не розважальний характер як це часто спостерігається під час виступів різних "псевдофольклорних" гуртів при проведенні фольк-шоу, театралізованих народних свят тощо.

Майже щомісяця перед зацікавленою аудиторією розгорталися дивовижні і напрочуд мудрі дієства, якими наші далекі предки вславляли Сонце, Воду, Вогонь, Землю. У затишному приміщенні Київського міського Будинку вчптеля оживали колись улюблені народом, але тепер забуті свята: "Весілля Свічки", Колодія, "Дівочої Долі", "Вулиці" "Входини".

Глядачі мали змогу познайомитися з такими звичаями як: "вибілювання полотна" (Чернігівщина), "благословіння на Весну" (Черкащина), плачі на могилках (Рівненщина), символічна оранка з плугом — "гойкання" і шанування Василя (Тернопільщина), Новорічна толока

(Буковина), Великодні риндзування і пару боцькі ігри (Львівщина).

До речі, Інститутом підвищення кваліфікації працівників культури і мистецтв здійснено відеозапис всіх цих програм. На матеріалах обрядових вечорів навчаються не тільки наші працівники культури і освіти, а й українці з діаспори.

Зміна кожної пори року у давнину відзначалася урочисто і піднесено величальними піснями, ритуальними танками і молитвами. Наші предки із обрядів не робили розваги та веселощів; вони шліфували і удосконалювали своє духовне багатство протягом тисячоліть. Фрагменти цих культурних свят дійшли до наших днів, хоча і в дуже видозміненому вигляді.

По-своєму побачили і відтворили свята Сонячного Кола у їх образно-символічних дієствах учасники самобутнього колективу "Оріяни" Тальнівського будівельно-економічного коледжу з Черкащини на чолі з директором місцевого Музею історії хліборобства, редактором районного народознавчого збічника "Світovid" В. Мишиком і художнім керівником Т. Жученко.

Справжнім відкриттям для багатьох став і народний обряд "входини" (новосілля), показаний киянам на вечорі "Щастя жити в новій хаті". Тальнівці нагадали глядачам, як колись, а подекуди на Черкащині й сьогодні, батьки прибирали хату для молодого подружжя, як вносили діжу з пістом, щоб зростав у них достаток, благословляли хлібом, водою і вогнем на щасливе життя, як жінки обсівали зерном на добро і "щоб відсіяти лихо", як гості обдаровували господарів і пошановували хату: стелю, стіни, вікна, поріг, долівку.

Такий цілеспрямованості можна лише позаздрити — маємо унікальний творчий колектив подвизників, об'єднаних вірою у первозданну народну культуру, які послідовно і наполегливо здійснюють свій задум: віднайти й повернути народові його ж власні втрачені духовні надбання.

Надзвичайно багатим за змістом, красою, імпровізаційністю, різноманітністю форм і пісенного матеріалу в народному календарі українців є зимовий обрядовий цикл. Однак з

Фінал свята Маланки у київському концертному залі Золоті Ворота. Сімьнь, 1996.

року в рік і на сценах, і з телеекранів ми бачимо не справжнє українське Різдво — Коляду, а якийсь його звужений суржик.

Тим часом колядки — це не концертні номери, не “ходяча радість”, а дивна, велична містерія. Слід відмовитися від їх пародійного “ковбасного” пафосу, бо колядники — це посланці Сонця і служителі Всевишнього на землі. Необхідно відходити від самоціальної інтерпретації, надмірної театралізації цих святочних дійств і повернути колядникам як світославцям їх первинне значення і зміст.

Несподіваним і незабутнім для багатьох своєю неординарністю, змістовністю, ширістю став благодійний фольклорний вечір “Свято Маланки”, проведений напередодні Старого Нового Року — Василя у київському концертному залі “Золоті Ворота”. На цьому вечорі не було Діда Мороза і Снігуроньки, Буратіно і Снігової Королеви, клоунів і масовиків — постійних персонажів новорічних вистав — штучних і надуманих, несприятельних українській зимовій святковості. Головні діючі особи, як і в кожній сім’ї, — Господар і Господиня, їх діти. І були проведені обов’язкові обряди Щедрого вечора: обкурювання подвір’я і хати, кроплення свяченою водою кутків і всіх членів родини, їх обхід навколо столу, молитви до Дідуха, запрошення живих і духів предків на Щедру Вечерю.

Цікаву програму “Різдво на Тернопілі” привезли до Києва учасники молодіжного культурно-просвітницького товариства “Вертел”. Те, що робить у Тернополі цей талановитий колектив, у складі якого і студенти, і вчителі, і працівники різних уста-

нов міста, — можна вважати і науково-дослідницькою, і мистецько-творчою, і просвітницько-пропагандистською діяльністю. Сотні звичаїв, обрядів, пісень, танців зібрані і записали молоді ентузіасти у селах рідного краю, а потім обережно перенесли на сцену, майстерно і точно відтворили їх (керівники П. Шимко і Т. Гребеняк).

Яких тільки гаївок не знають учні Дашавської середньої школи на Львівщині. Це: “Посаджу я грушечку”, “Ой чия то гуска”, “Скакали дикі кози”, “Довгої лози”, “Ой на горі корито”, “Ой до Львова доріженька” та десятки інших, яких навчили їх бабусі або старші жінки. Створений у 1992 році з ініціативи молодого фахівця-біолога, випускника Львівського державного університету В. Гришика, фольклорно-драматичний гурт “Сузір’я” поставив собі за мету відродити і популяризувати незаслужено забыті обряди та звичаї Галичини, зокрема свого регіону — Стрийщини. В результаті наполегливої пошукової роботи, опитувань старожилів навколишніх сіл, консультацій з фахівцями зі Львова були підготовлені фольклорні програми: “Радуйся, Миколаю, великий чудотворче”, “Залусти”, “Шутка б’є, не я б’ю”, “Галицька вулиця” та ін. Два роки тому колектив успішно виступив у Києві, де показав відроджене “Свято Дівочої Доли” (Катерини). А на Міжнародному фестивалі дитячого фольклору “У Галицькому колі”, організованому влітку 1995 року з ініціативи відомої естрадної співачки, народної артистки України Оксани Білояр, дашавські школярі за свою роботу “Великолді забави” отримали диплом I ступеня. Їх і було показано у Києві.

Учасниці фольклорного гурту Галинського будівельно-експлуатаційного колективу Черкаської області на сцені "Щастя жити в новій хаті" (природний обряд вхідний). Листопад 1996 р. Київський міський будинок вчителів.

Колектив обирає тернисту дорогу пошуку, пізнання, поглибленого вивчення скарбів народної мудрості і робить це з дитячою ширістю, але з дорослою майстерністю.

Концепція просвітницьких заходів наперед передбачає широке знайомство з відтворенням обрядів, фрагментів свят, звичаєво-побутових традицій, має на меті розкриття глибинного значення народної культури українців, а отже їх світобачення, вірувань, міфології — і це різними формами і за допомогою різних художніх засобів. Тому увагу організаторів вечорів привертають лише ті колективи, творчий потенціал яких відповідає ідеї певної мистецької акції.

Одним з таких є "Кралиця" — унікальний і єдиний в своєму роді міський гурт, який глибоко вивчає і виконує фольклор українського Полісся, причому у притаманній для його жителів манері, на їх діалекті і у власному старовинному домоганому одязі. Учасники ансамблю — викладачі і студенти Київського державного інституту культури, багато хто з них родом з сільських слов'янських родин, так само, як і їх керівник Іван Синельников.

"Кралиця" прагне познайомити сучасників з животоками народної музики. Її творчість є показовою для багатьох колективів, як сільських, так і міських, які працюють на етнографічному матеріалі, але використовують в основному лише його поверховий шар. Проте зовнішніх етнографічних особливостей зовсім недостатньо для правильного показу дійства. Адже обряд,

звичаї — це не лише реліктове явище народного життя, не поверхове зображення побуту, а глибоке осмислення народної душі.

Таке природне спілкування з живою традицією і здійснює "Кралиця", допомагаючи зрозуміти красу пісні, мудрість її творця, закодовану символіку рухів, жестів, малюнків танцю, обрядових дійств.

Найцікавішим, на наш погляд, в репертуарі "Кралиці" є весняно-літній календарний цикл. У її виконанні особливо привабливав реліктовий обряд "Волиння Куста на Поліссі", що зберігся лише в деяких селах північних районів Рівненщини, і був включений до програми свята "Ой зав'ю вінки та на всі святки".

Крім календарних свят, увагу організаторів привернули події, не пов'язані з якоюсь порогою року. Це родинні звичаї і обряди. За ініціативою заступника начальника Вінницького обласного управління культури — етнографа Світлани Творун кияни побачили етнографічну програму, в якій було відтворено родини, хрестини, похрестини, попретини. Справжня баба-бранка (повитуха) Ганна Філімонівна Коваль разом із своїми односельцями, об'єднаними у фольклорний гурт "Брикса" (с. Божихоники Вінницького району), розповіла і показала обрядові дії, замовляння, застереження щодо породілля, немовляти, а також давала поради як обирати кумів, хрестити дитину, що при цьому говорити і дарувати. Разом з київським дитячим фольклорним гуртом "Дай, Боже" (керівник О. Мельник) подолання провели вечір "Щоб було дитя щастиве, щоб було дитя

вродливе", який для багатьох присутніх став справжнім одкровенням.

За народними віруваннями, покровителем народження на Землі був всемогутній бог Род, який опікувався і родиною, і родом, і народом, і природою. І сьогодні родильні звичаї, що об'єдналися у календарний обряд, в своїй основі зберігають глибоку старовину і так само, як і в усі часи, вводять дитину в життя і родину, прилучають до свого роду. Неларма і в пісні співається: "Да нема древа ряснішого над калину, да нема роду ріднішого над дитину".

У проведенні цих просвітянських заходів виробилася певна система, вимальовувався свій стиль із змістовним коментарем, залученням до дійства глядача і обов'язковим вшапуванням учасників вечорів. Насамперед перевага надається сільським фольклорним гуртам — яскравим носіям місцевої традиції з різних регіонів України. Проте залучаються також талановиті народні виконавці з Києва — театр фольклору "Берегиня", гурти "Кралія" і "Любисток", наймолодші виконавці — дітки з ансамблів "Дай, Боже", "Медуниці", "Мандрик".

Постановників консультують фахівці — етнологи, фольклористи, мистецтвознавці. Під час обговорення і дискусій, що проводились після кожної зустрічі, підкреслювалося, що ініціатива Центру та "Просвіти" заслуговує всілякої підтримки. Адже в народній культурі ще багато незвіданого, яке раніше не було можливості широко показувати, а тепер слід пропагувати спільними зусиллями і усіма можливими засобами. Ось як оцінює вечори Л. Яшенко, кандидат мистецтвознавства, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка, керівник фольклорно-етнографічного хору "Гомін": "Бурхливий науково-технічний прогрес робить своє і не дає нам особливих надій на повернення старого. Проте навіть якщо деяким народним звичаям судилася доля музейних реліквій, то і в такому разі зусилля по їх збереженню й відтворенню заслуговують на всіляку підтримку, бо це важлива, невід'ємна частина нашої самобутньої культури і духовності. І чим достовірніше буде це відтворення, тим більшою буде його вартість. Отже, слід усе брати з життя і менше додавати від себе. Хай це буде скромно і не дуже витрашно із сценічного боку, але то не біда. Головне в тому, щоб ми могли з повним правом заявити нащадкам: ось так воно

колись було, так жили й діяли наші далекі предки" (Газ. "Хата", 1997, 2 лют.).

Наполегливо і цілеспрямовано, попри всілякі труднощі — обмаль коштів на проведення і відрядження колективів, психологічний пресінг шанувальників лише комерційних, а не благодійних фольклорних акцій, відсутність фінансової підтримки з боку Міністерства культури і мистецтва — організатори вечорів не зупиняються на досягнутому, а щоразу дарують глядачам усе нові і нові відкриття, не повторюючись і не дублюючи інших. Адже роботи вистачить усім на багато-багато років.

Сьогодні найважливіше завдання науковців, просвітян, народознавців полягає в тому, щоб повернути із забуття реліктові фольклорні і обрядові пласти, які ще десь побутують. Треба шукати їх коріння, поновити, описати ці прадавні, ще дохристиянські дійства, по можливості, зафіксувати їх і показати широкому загалу. Відійдуть старші люди і ми втратимо останні краплини цих збережених у їх пам'яті — пісень, танців, звичаїв.

Проведенням вечорів на сцені, (хоча, можливо, це не найідеальніша форма відродження і розвитку обрядотворчості) в центрі Києва, у переповнених залах, досягається ще одна важлива мета — руйнуються ті штампи і стереотипи, що формувалися впродовж останніх десятиліть, негативного ставлення до прадавньої культури українців, і нині ще не повністю канули у небуття. Подібні акції стверджують, що традиційна культура хоч і поволі, але виходить на шлях відродження, а Всеукраїнське товариство "Просвіта" і Український державний центр культурних ініціатив, що їх проводять, стоять на правильному шляху — відновлення і розвитку духовної самобутності. Тому необхідно всіляко підтримати це починання і не втратити довгострокову програму, розраховану не на один рік, що має на меті розширити діапазон народознавчих акцій углиб їх тематичної, жанрової і регіональної орієнтації із залученням оригінальних творчих колективів і виконавців, насамперед носіїв місцевої фольклорної традиції, які самовіддано працюють в галузі відродження національної культури.

Ольга РУТКОВСЬКА,
Вікторія ВАЛЬКОВА

Київ